

INDEKS KNJIGA

lika očekivanja. Žestina i temeljitost uspona su vidljive na svakom mestu u pedeset i tri pesme *Opkoračenja*, uspona koji neprestano istrajno *opkoračuje* samog sebe.

Najpre, odnos prema rečima. Voleti i strepeti za reč. Ta dvojnost nosi Mitrovićeve reči, od podsmeha do doslovnog, napred i nazad. Te reči su uvek »*pribeležene*«, one su jezgra imaginarnog sveta koji tumači, aktivno i preobražavalčki, realan svet i njegovu sliku na koju smo unekoliko osuđeni. Takva pak reč, svaka novu traži, iscrpljujući vreme ustoličava svoje značenje. Neobično je kod Mitrovića to objašnjavanje kojim funkcionišu reči, objašnjavajući svet, svet svetom objašnjavajući, objašnjavanje koje uvek domeće, koje uvek igra na kartu onoga što je odsutno u predočenoj slici. U reči se čuvaju prazna mesta sveta, ograničja i podsticaji. Dakle, čitav lanac produktivnih manjkova koji se nezajažljivo zavetuju »izvesnom, sažetom, sećanju«. *'Jockerska'* je dalekosežnost reči koja je uslov svih ostalih reči, ostalih karata, reči koja je kadra da delotvorno zameni svaku drugu i da svojim činom se obistini kao *sažeto sećanje*. U Mitrovićevoj reči se naslućuju sve podudarnosti pesničke moći jezika, sva značenja koja izmiču i tim izmicanjem destruiraju ideološku jednoznačnost govora za spoznavanje, prozirnost kojom bi da potčinimo tvoračku snagu jezika i od njega načinimo »dovršenu tautologiju«, neki »mrtav jezik«. I ako bi hteli da kažemo da je Mitrovićeva poezija — poezija slike, *opisa slike*, tada bi trebali odmah da dometnemo da je taj opis uvek sazdan iz čiste odsutnosti svega što mimetologički pripada slici; naime iz samih rubova slike. Ukratko, Mitrovićev *opis slike* vlada se po produktivnoj logici cepanja, po anti-platonovskom simulakrumu. Reč pesnička u identitetu sveta razbuđuje ono protivno, nesvodljivu razliku, raspolućenost koja je pravo mesto i početak »pokreta slike«. Ta reč nije trajanje, proticanje, kontinuitet, već upravo lanac iz bezbrojnih *Sada*. Otuda u *Opkoračenjima* nije jedna žiža, jedan iskon, jedan Otac koji pretpostavlja par *glavno/uzgredno*. Na delu je mreža, dinamička struktura čvorišta od kojih nijedan nije uzgredan, svaki je ishodište i utopište, ravnopravan u pisanju i čitanju. I tako Mitrovićeva poezija, poput nekog anti-logosa, nudi sliku sveta, sliku koja razobličava »stalnost« da bi nam ispod te maske otkrila »izmenjivost«, beskrajn skup preloma sveta. Slika je tu »mogućnost rasula« sveta, ironijski rad razumevanja, interpenetriranja. »Rad sprdanja«. Neumoljiva

kritika »Onoga koji čuti (I ne može) Da odustane«. Puno čutanje je ono što ispunjava reči kao prazna mesta sveta, rasuto, iščilelo, u sopstvenoj neizrecivosti, čutanje koje »mrežu razapinje«.

Međutim, svet sa kojim se sudara Mitrović predočen je slikom grada. Mnogoljudan, besputan, bezličan, surovo ravnodušan, »mnogoglagoljiv grad«. Taj grad je pustinja, »prazan izgovor« za istinski jezik čoveka i života. Mesto pesnika u tom gradu je unekoliko mesto glumca, mesto onoga koji iskušava druge sudbine, kako beleži Mitrović u *Predahu* posvećenom Stanislavi Pešić. Doista, pesnik na svet gleda kao na pozornicu i govori o »proscenijumu«, »mizanscenu«, »dramskom subjektu«... On sukobljava stari i novi smisao pozorišta, stvaralačku »lenjost« starog i besplodnu ishitrenost novog sveta. Preobražaj sveta će u ovoj poeziji biti izuzetno istančano prezentovan kao dramska igra u kojoj je pesništvo gotovo nemoguće sem u predahu. A gradu već kakav je, pesnik sa očajnom ironijom govori o putovanju, »radu povratka« na drugi početak sa kojim bi započelo ono Helderlinovo »pesničko obitavanje čoveka na ovoj zemlji«. U »mogućnosti rasula« rasprava se mogućnost drukčijeg grada, tka se drukčija slika »grada za dolazeće«. I *Opkoračenja* se u svom tragičnom, mrežastom prostoru podrugivanja postojećem predlažu kao vredan doprinos slutnji onoga što neprestano odlažemo, pesnički i jezički uspešno, odmereno i odvažno izveden projekt bitno preinačenog ljudskog sveta.

Jovica Aćin

BOŠKO IVKOV: »DOREĆI MORE«

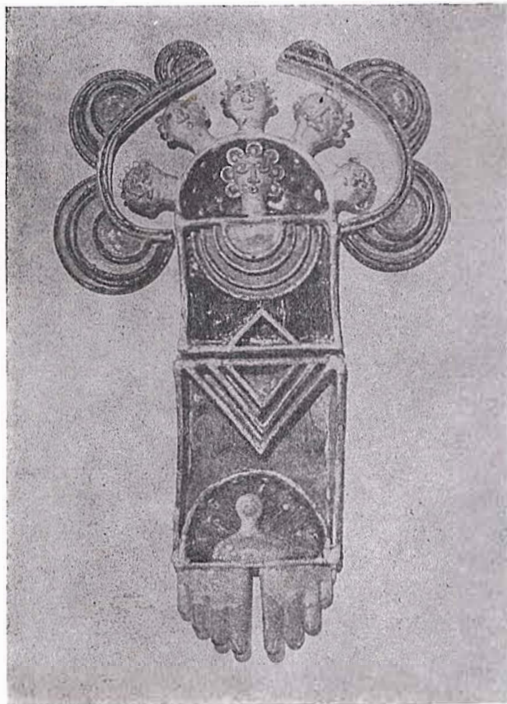
Matica srpska, Novi Sad, 1974.

U devetnaest esejističkih ronda Boška Ivkova nema događaja i naracija. Nižu se slike, razmišljanja, oseća se atmosfera, izranjaju draga ili slučajna lica, proslota, predmeti, predeli, svetle senzacije i egzaltacije detinjstva, trepetave melanholije i iznenadne gorčine saznanja, sreću se dobro poznate stvari koje u svakodnevnom ringišpilju ne primećujemo, a, eto, pisac uspeva da nas ubedi da se mi nahodimo u njima. One u našoj svesti takode. Slike su, i kad ringišpil stane, — rečeno načinom našega pisca, — rasplintute, iako upečatljive. Jer njihova snaga nije u preciznosti fiksacije, u jasnom redosledu objektivnosti, nego upravo u toj vazdušastoj, magličastoj višesmislenosti, u posebnosti života tih neuhvatljivih vizija, u njihovoj autonomnosti. U svesti onoga koji ih porađa one žive svoj život, toliko svoj da izgleda da ne pripadaju tvorcu, već obrnuto.

Čovek ima oslonac u drugom čoveku, u ljudima. Sam sa sobom, i u sebi — izgubiće se. Ima toga iskustva i te bojazni u zapisima Boška Ivkova. Međutim, i to je tačno da je, ponekad, jedina oaza mira otpor koji individualitet pruža agresivnom svetu. Za taj otpor potrebna je određena gustina bića. O pokušaju bića da se probije u svet, o njegovom poimanju i prihvatanju sveta, i obrnuto, govori i jedna rečenica u epigrafu eseju »O jabuci«. Treba zameniti reč jabuka rečju svet, individualnost, čovek, (možda: žena?) i dobićemo novu viziju: »Ona leži na ivici pisaćeg stola, nadohvat ruke, ali zatvorena u svoj gust i neprobojan muk, te uzalud pokušavam da je dosegmem rukopisom, iako u reči jabuka ima obline i sočnosti«. To je, pored ostalog, izrastanje jedne poetike iz celine ove knjige, jedne zamišljenosti nad činom pisanja, stvaranja sveta i sebe.

Ističemo kao posebnu vrednost ove hibridne proze njen duhovni trepet, kao usmerenje ka svetu, želju da se bude u njegovom dahu, snazi i lepoti.

Ivkov traga u svojoj lirskoj esejističkoj prozi za fenomenom predmeta, pojava, zbičavanja. Postupak pri tom je opisivanje i re-

SRBA MITROVIĆ: »OPKORAČENJA«

Matica srpska, Novi Sad 1975

Evo posle prve pesničke knjige, *Metastrofe* (Beograd, 1972), daje nam se prilika da čitamo i drugu, *Opkoračenja* beogradskog pesnika Srbe Mitrovića. Otkako je, svojevremeno, književni kritičar i teoretičar Božo Vukadinović, sada pokojni, napisao prvi opsežniji interpretativni rad o poeziji ovoga autora, i to upravo u trenutku kada je ovaj tek započeo sa ozbiljnijim publikovanjem svojih pesama, iako je reč o relativno kratkom vremenskom intervalu, Srba Mitrović je prošao povelik put autentičnog unutrašnjeg sazrevanja, o čemu nepo- bitno svedoči poetska vrednost i izuzetnost knjige koja je pred nama. Sećajući se stavova i predviđanja iz Vukadinovićevo- g teksta, bez pò muke se da utvrditi da je Mitrović nesumnjivo premašio sva ionako ve-

dukovanje. Znači, tipični fenomenološki metodološki instrumenti koji se simultano primenjuju. Ako se, na primer, govori o jabuci, pred nama se ne pojavljuje jabuka, nego, razgrčući sloj po sloj, suština jabuke. Ta suština stavlja jabuku u sa-odnos koliko sa ljudskim toliko i sa univerzalnim. A to znači obogaćenje ljudskog predmetnog (i metafizičkog) sveta, traganje za smislom života, za sobom. U toj intenciji priznanje koje obavezuje koliko autora toliko i čitaoca, srž knjige i motivi zbog kojih je napisana, — naći će se, naslućeni, u onoj recepciji u eseju »O bilijaru«: »Kao u veze sa ljudima, i u odnose sa stvarima ulazim da bih, u krajnjoj liniji, bio sa samim sobom i prepoznao se«. To se, naravno, ne može shvatiti kao egocentrizam, jer ne postoji apstraktni već pojedinačni čovek. Taj pojedinac najpre je ja, posle ja u mi, i, na kraju mi; odnosno tragajući za sobom čovek otkriva svet, tj. reč je o svim nijansama korelacije individualnost—kolektiv.

Gradeni na evokaciji, na određenim životnim iskustvima i saznanjima, koji se, potom, misaono razlažu i opravdavaju, ovi eseji, — što je paradoksalno! — prihvataju se kao preživljena, doživljena proza. Sa malim izuzecima. Tragajući za fenomenima stvari preko najuočljivijih, svakodnevnih pojava, konvencionalnih postupaka i automatiziranih radnji, Ivkov će katkad doći u situaciju da ga poplava običnog i površinskog prekrrije i da mu rukopis počne da grca i da se zapliće u istrošenim, banalnim, necsmišljenim rečenicama (npr. početni delovi eseja »O šetnji« pa i ceo esej, onda esej »O automatima«). To je bila stvarna opasnost za ovu, ipak, ujednačenu i glatku prozu, zamišljenu, lirsku, evokativnu, uvek najbolju kada je oslonjena na inspirativno jegro zavičaja i detinjstva i kada iskazuje opojnu strast i slast življenja i svojevrsni élan vitale (makar i animalni, makar i vegetativni). Evokacija je primarna stvaralačka orijentacija Boška Ivkova, jer ova proza i hoće, imenovanjem prošlosti, da prođe u nju kao lepotu, kao toplotu, kao dobrotu. Dakle, prošlost u ovim esejističko lirskim varijacijama ima ne samo psihološku dimenziju vraćanja u infantilne čovekove prostore, nego i estetsku, pa i etičku. Najbolja u trećem delu eseja »O moru«, u eseju »O jabuci«, »O slici iz detinjstva«, »O ravnici«, u onom delu eseja »O sobama« koji govori o »paorskim« sobama, — razgranata, metaforična, leksički veoma bogata, i ubedljiva, i sočna, i raznovrsna, psihološki nijansirana rečenica Boška Ivkova, — i misaono je i konotativno usmerena.

U lirskim meditacijama Boška Ivkova nema dijaloga. Ali tu govore, itekako rečito, ćutnje i tišine kojima je ovaj pisac sklon, govore nejasni obrisi detinjstva i zavičaja, blago romori sordinirani rečitativ neke čudne sete, govori duša.

Takve »razgovore s dušom« pamtila je naša literatura dugo. Bili oni ekspontovski, čarnojevićevski ili »saputnički« — uvek su se radikalno okretali jednoj intimi koja se nije iscrpljivala u nedoslednosti, plitkosti i uskom registru emocija, već u treperenju duše pod olujnim vetrovima jave i u žudnji za nepoznatim, nejasnim, nedefinisanim. Upravo, zbog ovog poslednjeg možemo govoriti o elementima simbolističke poetike i u prozi Boška Ivkova. Zašto? Pored ostalog i zbog toga što iz predmetnog sveta, pokreta, atmosfere, ono što se izdvaja svojom funkcijom, izrasta pred nama kao simbol. Proces humanizacije ide preko procesa simbolizacije. To smatramo kvalitetom esejističko lirskih evokacija Boška Ivkova.

Damnjan Antonijević

ZORAN KOVAČESKI: »OHRIDSKE PRIČE« Skoplje, 1974.

»Reka Lang« je jedno suočavanje. U napregnutom dahu, pred vama se otvara kontemplantivna mitologija — mitologija vremena i ljudi. Koja je poruka »Reke Lang«? Ako ste naviknuti da iz umetničkog dela izvlačite nekakvo naravoučenje, ovoga ćete puta biti prevareni. »Reka Lang« sama predstavlja poruku celokupnom harmonijom stilskih i sadržinskih odlika — poruku o jednoj nadrealnoj toplini podneblja u kome se stvara narodna mitologija o kultu prema prenošenju saznanja sa kolena na koleno, sa uvek novim ruhom i sa uvek novim upitnicima za koje verovatno i nema odgovora. I tu su uočljive paralele između istorijskog i mitološkog. Stare zidine, jezero, ti simboli samuilstva, žudnje za oduzetom svetlošću, izrastaju iz svoje bukvalne realnosti u nove, mitološke simbole koje uobličavaju generacije i generacije. Ne, »Reka Lang« nije ispričana. Ona postoji kao fluidna napregnutost reči, pod čijim razigranim smislom treba da kopa psihoanalitičar, čitalac.

Nalazeći se na uvodnom mestu u knjizi, »Reka Lang« predstavlja, istovremeno, i potpunu poetiku jednog načina pripovedanja, koje je u najneposrednijem dosluhu sa (za makedonske prilike vanredno svežom) pripovedačkom tradicijom.

Ali, knjiga se zove »Ohridske priče«. Već sam naslov ukazuje na dva dominantna momenta, sadržana u dvema konkluzivnim rečima: *ohridske* i *priče*. To što je umesto reči *pripovetke* uzeta čarobna reč narodne pripovedačke tradicije *priče* ukazuje na presudne povode ovom i ovakvom literarnom svetu, koji ne samo da se graniči sa svojevrsnom oplemenjenom mitologijom, već najneposrednije iz nje proizilazi. Reč *ohridske* determinira prostorno, ali, istovremeno i vremenski. Pa ipak, iako ćemo niže videti koliko se konsekvntno autor držao te svoje odrednice, čini se da se sva ta zračenja fokusiraju u jednoj tački koja je ustvari projekcija *mentaliteta*. Ova je imenica ovde namerno ostala bez svog nosioca, jer, najpre, tu nije reč isključivo o mentalitetu ljudi iz jednog jasno naglašenog područja; naprotiv, to najmanje. Pod tom sekundarnom projekcijom sveta koji vanredno poznaje, autor nastupa sa »mentalitetom« svog proznog postupka. I ne kao oponenti — sadržinsko i formalno su postavljeni na jednoj terazi. Da bi izbegao голу fikciju lar-purlara, autor je pronašao svoju istinsku notu

oko koje stvara akorde. To je Ohrid, ali Ohrid-kasaba, andrićevski naelektrizovana menama, vojskama i namernicima. S druge strane, pak, pripovedanje je onaj filigran koji oplemenjuje materiju. Šta je tu magleno, šta je java? Tu počinje usijanje. Priče su kratke, nabijene dinamikom, od koje ne može da se predahne. Svaka za sebe i sve za jednu — one predstavljaju svojevrsnu »ohridsku hroniku«, koja nema nameru da svedoči, niti, pak, da dagerotipira. Oko gradskog amblema, hiljadugodišnjeg činara (javora), događaju se sve drame vojski, karavana i pojedinaca. Ko su ti pojedinci? Namernici, osmanlije, generali — Ohridani. Prvi dolaze u grad sa intuitivnim ciljem, a tu postoji nešto, neki otvoren prozor prema jezeru, koji ume da zaboli, da pokrene neku strunu u duši, naklonjenoj prema orijentalnoj boli. I, za čudo, ona poziva na osvetu. U ime čega? Čak ni sami Ohridani, koji su osuđeni da se smenjuju na činaru kao obešeni ne postavljaju to pitanje. Postoji zločin koji se prima kao pričet. Tu, eto, iznova iskršava reč »mentalitet«. S jedne strane vidimo fatalizam i resignaciju, a s druge strane prepuštajući se sebi samima ti ljudi ističu parolu: »čovek je čoveku vuk!« — da bi prognali i jedinstvenu svetlost i jedinstvenu »dobrotu« ovapločenu u liku Dobre Kosina. Ovaj se, ipak, vraća, sa vojskom koja treba da uništi zlo, nečovečnost, i prevaren istinom o ljudima, o njihovim tankim kočicama koje su im *jedina zastava*, stegnut u težak metalni oklop koji ga žulja, kao Don Kihot projahtuje praznim ulicama, pred zatvorenim prozorskim kopcima. Prvi zločin mu otvara vrata prema ljudima, a to je ujedno i odgovor na pitanje koje je sebi postavio: »Kakvi su ovi ljudi... Kad ih silom porobljavaš, vole te, kad ih hlebom hraniš, odbacuju te!« I uopšte, svi su u nekom naponu sebedefinisanja i Šam-Pan-Kol (»Kineza«, str. 15) i Al-Kihan i Katarina Ismajlova (»Čardak ni na nebu ni na zemlji«, str. 24), i Kerim-beg (»Zapis«, str. 30), i General (»Čaj«, str. 41), ali ih to uvek čini, na neki način, prokazanima u tuđim očima. Smisao toga sebedefinisanja oscilira između oštarih nagonskih refleksa i smirenog maštarskog sentimenta. Ali centralno osećanje je melanholijska, a knez Najdo (»Cirkus«, str. 66) u tom smislu predstavlja istinski tip.

Ono što je najlepše u ovim pričama to je izvanredni sinhronitet između sadržinskog i formalnog. Na liniji poetike »Reke Lang« i u kontinuiranom fabularnom ritmu, ove se dve komponente uvek kreću po jednoj pandanskoj paraleli. U makedonskoj literaturi postoje samo dva pripovedača sa naročito izrazitim osećanjem za tu raznotežu i upravo ona čini tako apartnim i tako upadljivim njihove pripovetke. To su Živko Čingo i Vlada Urošević. Svakako, to su ujedno i dva različita senzibiliteta, ali taj estetski momenat dozvoljava kompariranje, koje nema nameru da izjednačava. Međutim, trebalo je istaći ovaj momenat zbog istine da se jedino takvim formalno-sadržinskim pristupom anticipira budućnost makedonske pripovetke i makedonske proze uopšte.

Zoran Kovačeski je pretrpeo snažan uticaj Čingovih »Paskvelija«, ali jedna izrazitija nota eteričnosti koja je prisutna kod mlađeg autora, omogućila je da se on uzdigne do autohtonog proznog izraza, koji, treba još jednom naglasiti, sadrži sve odlike južnog, vrelog, energijom nabijenog makedonskog »mentaliteta«.

Aldo Kliman

BOGDAN ČIPLIĆ: »VRŠAČKE EVENKE« Književna opština Vršac, 1975.

Čiplićeva poezija u knjizi »Vršačke evenke« (Književna opština Vršac, 1975. god. str. 50) — i ne samo u njoj — deskriptivna, narativna, kolokvijalna jeste poezija pripadno-

